

R. B. proti Estonsku, rozsudek ze dne 22. 6. 2021

Stěžovatel: R. B.

Žalovaný stát: Estonsko

Číslo stížnosti: 22597/16

Datum: 22.06.2021

Článek Úmluvy: čl. 3
čl. 8

Rozhodovací formace: Senát

Soud: Evropský soud pro lidská práva

Hesla: dítě, pozitivní závazky, trestný čin pohlavního zneužití, účinné vyšetřování, výslech nezletilých, výslech svědků

Český právní řád: článek 10 odst. 1 a 2 a článek 32 odst. 1 Listiny základních práv a svobod § 100, 101, 102, 163, 163a odst. 1 písm. c) zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád § 185, 187 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Významnost: 2

VÝBĚR ROZHODNUTÍ EVROPSKÉHO SOUDU PRO LIDSKÁ PRÁVA PRO JUSTIČNÍ PRAXI Č. 1/2022

R. B. proti Estonsku, rozsudek ze dne 22. 6. 2021

Autorský komentář:

Předkládané rozhodnutí, i přesto, že v něm Soud zásadně navazuje na svou předchozí ustálenou judikaturu dříve vyjádřenou k povinnosti státu chránit fyzickou a psychickou integritu osoby a k nároku zranitelných osob na účinnou ochranu či týkající se nutnosti zajistit účinné vyšetřování nebo důkazy týkající se skutku, případně konstatuje, že bez ohledu na konečný výsledek řízení by ochranné mechanismy dostupné podle vnitrostátního práva měly v praxi fungovat způsobem umožňujícím prozkoumat podstatu konkrétního případu v přiměřené době (viz rozsudek ze dne 23. 1. 2014, W. proti Slovinsku, č. 24125/06, § 65), je přínosným v jeho apelu na justiční orgány národních států ohledně nutnosti materiálního, a nikoliv formalistického přístupu k posuzování splnění formálních procesních podmínek při výslechu dětí velmi nízkého věku. Soud zde se zřetelem na to, že obětí zde byla čtyřletá dívka, citlivě v bodech 101. a 102. vyjádřil, že v projednávaném případě pochybení spočívající v neposkytnutí poučení čtyřletému dítěti, ač bylo obecně vyžadované zákonem pro jakoukoli svědeckou výpověď, mělo důsledky odrážející se v celém trestním řízení. Soud konstatoval, že by orgány činné v trestním řízení měly dbát na to, aby jen formální nedostatek poučení nevedl k tomu, aby se takové svědectví stalo nepoužitelným pro učinění závěru o trestní odpovědnosti obviněného, obzvláště za situace, když zjištěné pochybení nebylo možné později zhojit,

a proto musel být obviněný zproštěn obžaloby. V posuzované věci takový závěr podle Soudu nebyl nezbytně nevyhnutelný.

Soud poukázal na smysl poučování nezletilých (čtyřleté dívky) obecně, a to s ohledem na směrnici Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem a článek 30 Lanzarotské úmluvy. Měl však na paměti schopnost takto malé dívky uvědomit si a pochopit, že její svědectví může vést k trestnímu stíhání jejího otce. V té souvislosti Soud vyjádřil názor, že dojde-li k takovému porušení poučovací povinnosti, a tedy nastane zmíněná vada trestního řízení, mělo by být zvažováno, zda jde o natolik závažný důsledek pro celé řízení, byť nezhojitelný, který sám o sobě může vést k tomu, že pachatel unikne trestnímu stíhání.

Soud vyslovil, že pro účinnou ochranu práv dětí v souladu s mezinárodními standardy je nezbytné chránit jejich svědectví jak během vyšetřování v přípravném řízení, tak v průběhu soudního řízení, a to s odkazem na směrnici Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem, kde platí méně přísná pravidla pro poskytování svědectví nebo jiná opatření ve vztahu k dětem, a proto by taková opatření sama o sobě neměla snižovat přiznanou hodnotu svědectví nebo důkazu poskytnutého dítětem, aniž by bylo dotčeno právo na obhajobu.

Jde o názor, který je významný i pro trestní řízení vedená proti pachatelům trestných činů pohlavního zneužívání podle § 187 nebo znásilnění podle § 185 odst. 2 písm. b) tr. zákoníku, u nichž bývají oběťmi velmi malé děti, které jsou vyslýchány za podmínek § 102 tr. ř. Jestliže je pachatelem otec nebo jiný příbuzný těchto zranitelných obětí, týkalo by se jejich poučení ve smyslu § 100 odst. 2 tr. ř., podle něhož by měly právo odepřít výpověď. Podle názoru vysloveného v předkládaném rozhodnutí je nutné vystihnout, zda by oběť byla vůbec schopná vnímat smysl takového poučení. Rozhodné je i to, jak takto malé dítě o této složité právní otázce vůbec poučovat, resp. zda je vůbec důsledek a význam poučení schopné po jeho obsahové stránce vnímat.

(JUDr. Milada Šámalová)

SKUTKOVÝ STAV

Stěžovatelka je nezletilá dívka narozená v srpnu 2007. Po rozvodu rodičů v září 2010 žila se svojí matkou, s otcem se stýkala na základě domluvy rodičů. Od února 2012 byl styk s dítětem upraven rozhodnutím soudu. Podle výpovědi matky stěžovatelky v následném trestním řízení se jí zdálo chování otce podezřelé již v roce 2009. Dcera si stěžovala na bolesti zadečku. V roce 2011 si začala všimnout změněného chování dcery po návratu od otce, a když se dcery ptala na důvod, ta odpověděla, že spala nahá se svým otcem, masírovala ho po celém těle, včetně genitálií, a že jí strkal své prsty do konečníku a vagíny, což bolelo.

Dne 19. 3. 2012 stěžovatelka, které v té době bylo čtyři a půl roku, podala ústní trestní oznámení na policii, kde její výpověď byla nahrána na video a přepsána vedoucí vyšetřovatelkou z útvaru ochrany dětí za přítomnosti psychologa a matky. Během sezení na policii stěžovatelka převyprávěla, jak se s otcem navzájem masírovali, včetně toho, že mu hladila jeho pohlavní orgán, a na panenkách demonstrovala aktivity jejího otce. Na základě tohoto oznámení bylo s otcem stěžovatelky zahájeno trestní řízení. Později dne 19. 3. 2012 byla stěžovatelka vyslechnuta jako oběť trestného činu vyšetřovatelem za účasti psychologa a její matky. Výslech byl taktéž zaznamenán na video.

Dne 3. 4. 2012 vyšetřovatel zadal komplexní psychiatrické a psychologické posouzení stěžovatelky, které bylo provedeno ve dnech 9. až 26. 4. 2012. Podle znaleckého posudku ze dne 3. 5. 2012 stěžovatelka trpěla separační úzkostí, ale její psychický vývoj byl přiměřený věku, neměla větší sklon k fantazírování. Byla však příliš mladá na to, aby se účastnila soudních jednání a vypovídala před soudem. Dne 16. 5. 2012 proběhl další výslech stěžovatelky za účasti její matky, jenž byl nahrán na

video, 20. 6. 2012 byl vyslechnut jako podezřelý stěžovatelčin otec a 29. 6. 2012 provedl znalec fyzickou prohlídku stěžovatelky, u níž nezjistil tělesná zranění, a to ani v oblasti konečnicku nebo genitálií. Dne 27. 8. 2012 byly videozáznamy výsledku stěžovatelky předloženy podezřelému za přítomnosti jeho obhájce. Znalci po psychiatrickém posouzení otce u něj neshledali sexuální poruchu.

Dne 27. 6. 2013 státní zástupce v obžalobě předložené krajskému soudu otce vinil z činu, že v období od roku 2009 do března 2012 měl se stěžovatelkou opakovaný pohlavní styk, k čemuž využíval neschopnost dítěte jeho jednání porozumět, tím, že vsunul prst do pochvy a konečnicku dítěte. Stejně tak tím, že nařídil své dceři, aby hladila jeho pohlavní orgán, se dopustil jiného sexuálního aktu, než je pohlavní styk s dítětem. Tyto skutky byly právně kvalifikovány podle ustanovení § 141 (znásilnění) a § 142 (zneužití nezletilé osoby k uspokojení sexuální touhy) estonského trestního zákoníku ve znění platném v té době. Rozsudkem ze dne 4. 11. 2014 krajský soud odsoudil otce stěžovatelky k trestu odnětí svobody v trvání šesti let. Dne 12. 12. 2014 podal obviněný proti rozsudku krajského soudu odvolání, které odvolací soud zamítl a potvrdil rozsudek krajského soudu. Jeden soudce z tříčlenného senátu odvolacího soudu nesouhlasil a upozornil na problémy s věrohodností svědeckví oběti i se způsobem, jakým bylo pořízeno, neboť dítě nebylo informováno o povinnosti říkat pravdu a nebylo poučeno o právu nevypovídat proti svým nejbližším. Tyto dva požadavky byly jasně stanoveny zákonem a vztahovaly se také na nezletilé, kteří by o nich měli být informováni způsobem přiměřeným jejich věku. V praxi se tak v jiných trestních věcech dělo.

Dne 17. 4. 2015 podal obviněný dovolání, na základě něž 23. 10. 2015 Nejvyšší soud zrušil rozsudky krajského a odvolacího soudu a otce stěžovatelky zprostil obžaloby. Konstatoval, že vzhledem k tomu, že odsouzení obviněného bylo v rozhodující míře založeno na svědeckví dětské oběti, bylo důležité důsledně dodržovat pravidla týkající se výsledku oběti. Soudy nižších stupňů však vycházely z výpovědi poškozené v přípravném řízení, přestože nebyla poučena o povinnosti mluvit pravdu (§ 66 odst. 3 estonského trestního řádu) a nebylo jí sděleno, že by mohla odmítnout vypovídat proti svému otci (§ 71 odst. 1 téhož zákona), což vedlo k podstatným procesním pochybením a nepoužitelnosti výpovědi poškozené jako důkazu v trestním řízení. Nejvyšší soud se zabýval i dalšími procesními otázkami a poukázal na další nedostatky rozsudků soudů nižších stupňů spočívající zejména v nesprávném hodnocení ostatních svědeckých výpovědí.

Po proběhlém trestním řízení vydal dne 4. 5. 2016 civilní soud prvního stupně rozhodnutí o péči a styku se stěžovatelkou, které odvolací soud potvrdil. Rozhodnutí však bylo Nejvyšším soudem zrušeno a věc byla vrácena odvolacímu soudu k novému projednání. Ten dne 26. 6. 2017 svěřil stěžovatelku do výhradní péče matky a otci k ní zcela zamezil přístup až do její zletilosti. Měl za prokázané, že otec stěžovatelku sexuálně zneužil, čímž ohrozil její fyzickou, mentální a duševní pohodu. Rozhodnutí vycházelo z výpovědi dítěte vyslechnutého před soudem prvního stupně, výpovědi jeho matky a svědků, jakož i ze znaleckého posudku týkajícího se duševního vývoje dítěte. Odvolací soud se neztotožnil s argumentem otce stěžovatelky, že jelikož byl v trestním řízení zproštěn obžaloby, neměly civilní soudy možnost spoléhat se na obvinění ze sexuálního zneužívání. Rozsudek Nejvyššího soudu se týkal jeho trestní odpovědnosti, zatímco civilní soudy musely posoudit, zda jeho chování představovalo nebezpečí pro dítě v rámci sporu o péči a styk s dítětem. Při tomto posouzení musely soudy zohlednit všechny předložené důkazy a rozhodnout, zda se tvrzení stran prokázala. Odvolací soud považoval za důležité uvést, že otec stěžovatelky byl Nejvyšším soudem zproštěn obžaloby pro podstatné porušení procesního práva, nikoli pro nedostatek trestnosti činu.

PRÁVNÍ POSOUZENÍ

I. TVRZENÉ PORUŠENÍ ČLÁNKŮ 3 A 8 ÚMLUVY

54. Stěžovatelka brojila proti tomu, že úřady neprovedly účinné trestní vyšetřování jejich obvinění

ze sexuálního zneužívání jejím otcem. Úřady zejména neshromáždily důkazy v souladu s procesními pravidly, což vedlo k jejich vyloučení u soudu a zproštění obžaloby údajného pachatele. Tím, že ji stát ponechal bez účinné právní ochrany proti sexuálnímu zneužívání, porušil své pozitivní povinnosti podle článků 3 a 8 Úmluvy. Příslušné části těchto ustanovení zní takto:

Článek 3

“Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu.”

Článek 8 odst. 1

“Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života...”

A. Přijatelnost

1. Zneužití práva na podání stížnosti

55. Vláda vyzvala soud, aby stížnost zamítl pro zneužití práva na podání stížnosti, protože stěžovatelka včas neinformovala Soud o vývoji v občanskoprávním řízení, zejména o rozhodnutí odvolacího soudu ze dne 26. 6. 2017. Ačkoli toto rozhodnutí bylo vydáno po podání stížnosti dne 19. 4. 2016, bylo povinností stěžovatelky jej předložit soudu okamžitě, nikoli v odpovědi na vyjádření vlády po oznámení žádosti. Rozhodnutí odvolacího soudu ze dne 26. 6. 2017 představovalo nové relevantní skutečnosti prokazující, že nesnáze stěžovatelky byly napraveny a že ztratila status oběti.

56. Soud opakuje, že předložení neúplných, a tedy zavádějících informací může představovat zneužití práva na podání stížnosti, zejména pokud se informace týkají samotného jádra případu a nebylo poskytnuto dostatečné vysvětlení pro nezveřejnění těchto informací. Totéž platí, pokud během řízení před Soudem došlo k důležitým novým událostem a, ačkoli to bylo výslovně požadováno pravidlem 47 odst. 7 jednacího řádu Soudu, stěžovatel tuto informaci Soudu nesdělil, čímž zabránil rozhodování ve věci s úplnou znalostí skutkového stavu. I v takových případech však musí být záměr stěžovatele uvést soud v omyl vždy dostatečně jistě prokázán (viz rozsudek velkého senátu ve věci Gross proti Švýcarsku, stížnost č. 67810, § 28, ESLP 2014, s dalšími odkazy).

57. V tomto případě Soud poznamenává, že stížnost stěžovatelky, která mu byla předložena, se zabývala konkrétně trestním řízením týkajícím se jejího údajného špatného zacházení, které v době podání stížnosti skončilo pravomocným rozsudkem Nejvyššího soudu. Probíhající civilní řízení nebylo předmětem stížnosti a sledovalo jiný cíl - řešení sporu o péči a práva na styk mezi rodiči stěžovatelky. I přesto stěžovatelka informovala Soud o předmětném rozsudku civilního soudu, což vládě umožnilo učinit na tomto základě další vyjádření. Vzhledem k povaze stížnosti stěžovatelky nelze namítané prodlení s předložením informace považovat za snahu stěžovatelky zatajit Soudu jakékoli podstatné skutečnosti, které by byly pro jeho rozhodnutí relevantní.

58. Soud proto odmítl námitku vlády, že došlo ke zneužití práva na podání stížnosti.

2. Postavení oběti

(...)

61. Soud opakuje, že účinná ochrana proti znásilnění a sexuálnímu zneužívání dětí, při kterém jsou v sázce základní hodnoty a základní aspekty soukromého života, vyžaduje opatření trestněprávní povahy (viz rozsudek velkého senátu ve věci Söderman proti Švédsku, stížnost č. 5786/08, § 82, ESLP 2013). Ochrana poskytovaná civilním řízením je nedostatečná (viz rozsudek ze dne 20. 6. 2019 ve věci A. a B. proti Chorvatsku, stížnost č. 7144/15, § 92). V tomto případě byla tvrzení stěžovatelky

dostatečně závažná, aby odůvodnila trestní vyšetřování, jehož účinnost je předmětem její stížnosti u tohoto Soudu. Skutečnost, že údajné sexuální zneužívání prověřovaly i civilní soudy v rámci pečovatelského a stykového řízení, nic nemění na pozitivní povinnosti státu aplikovat trestněprávní ustanovení prostřednictvím účinného vyšetřování. Z toho vyplývá, že námitka vlády formulovaná jako nedostatek postavení oběti musí být zamítnuta (viz rozsudek ze dne 31. 3. 2016 ve věci A., B. a C. proti Lotyšsku, stížnost č. 30808/11, § 163–64).

3. Nevyčerpání vnitrostátních opravných prostředků

(...)

64. Soud (k tvrzení vlády o nevyčerpání všech dostupných vnitrostátních opravných prostředků) opakuje, že povinnost vyčerpat vnitrostátní opravné prostředky vyžaduje, aby stěžovatelé používali opravné prostředky, které jsou dostupné a dostatečné s ohledem na jejich stížnost podle Úmluvy. Existence dotčených opravných prostředků musí být dostatečně jistá nejen teoreticky, ale i prakticky, v opačném případě nebudou mít potřebnou dostupnost a účinnost. Aby byl opravný prostředek účinný, musí být schopen přímo napravit napadený stav věci a musí nabízet přiměřené vyhlídky na úspěch. Neexistuje však žádná povinnost uchýlit se k opravným prostředkům, které jsou nepřiměřené nebo neúčinné (viz rozsudek velkého senátu ze dne 9. 7. 2015 ve věci Gherghina proti Rumunsku, stížnost č. 42219/07, § 85–86, a odkazy v něm uvedené).

65. Pokud jde o tento případ, Soud poznamenává, že trestní řízení týkající se údajného sexuálního zneužívání stěžovatelky skončilo pravomocným rozsudkem Nejvyššího soudu. Stěžovatelka tak plně využila možností trestního práva, které měla k dispozici, než se obrátila na Soud. Soud poznamenává, že občanskoprávní opravný prostředek, na který se vláda odvolává, by mohl vést pouze k zaplacení náhrady škody státem, nikoli k identifikaci a případnému potrestání pachatele, čehož by bylo možné dosáhnout pouze v rámci trestního řízení. Podle ustálené judikatury Soudu nelze kompenzační prostředek považovat za přiměřený ke splnění povinností státu podle článků 3 a 8 Úmluvy poskytovat účinnou ochranu před závažnými útoky na fyzickou integritu osoby v případech, jako je např. ten současný (viz rozsudky ve věcech Remetin proti Chorvatsku, stížnost č. 29525/10, § 76, 11. 12. 2012, a Pulfer proti Albánii, stížnost č. 31959/13, § 71, 20. 11. 2018). Soud proto konstatuje, že po skončení trestního řízení, které bylo vhodným způsobem nápravy stěžovatelčina obvinění ze sexuálního zneužívání, nebyla povinna uchýlit se dále ke kompenzačnímu prostředku navrženému vládou, neboť ten byl v každém případě neschopný poskytnout přímou a přiměřenou nápravu její stížnosti.

66. Ve světle shora uvedených úvah musí být námitka vlády zamítnuta.

4. Závěr

67. Soud konstatuje, že stěžovatelčina stížnost není zjevně neopodstatněná ve smyslu článku 35 odst. 3 písm. a) Úmluvy. Dále poznamenává, že není nepřijatelná z žádných jiných důvodů. Musí být proto prohlášena za přijatelnou.

B. Rozhodnutí ve věci samé

(...)

2. Hodnocení soudu

(a) Obecné principy

78. Soud opakuje, že z článků 3 a 8 Úmluvy vyplývá povinnost státu chránit fyzickou a psychickou

integritu osoby (viz mimo jiné rozsudek ze dne 27. 9. 2011 ve věci M. a C. proti Rumunsku, stížnost č. 29032/04, § 107-11, a rozsudek ze dne 15. 11. 2011 ve věci M. P. a ostatní proti Bulharsku, stížnost č. 22457/08, § 108). Již dříve rozhodl, že pozitivní závazky vnitrostátních orgánů v této souvislosti mohou zahrnovat povinnost udržovat a v praxi uplatňovat odpovídající právní rámec poskytující ochranu před násilnými činy ze strany soukromých osob (viz výše citovaný rozsudek ve věci Söderman, § 80, s dalšími odkazy). Zejména děti a další zranitelné osoby mají nárok na účinnou ochranu (viz M. C. proti Bulharsku, stížnost č. 39272/98, § 150, ESLP 2003 XII).

79. Pokud jde konkrétněji o závažné činy, jako je znásilnění a jiné formy sexuálního zneužívání dětí, kde jsou v sázce základní hodnoty a základní aspekty soukromého života, je na členských státech, aby zajistily, že budou přijata účinná trestněprávní ustanovení (viz rozsudek velkého senátu ze dne 2. 2. 2021 ve věci X. a ostatní proti Bulharsku, č. 22457/16). V takových případech pozitivní závazky státu zahrnují také požadavky související s účinností trestního vyšetřování (viz výše citovaný rozsudek ve věci Söderman, § 82-83, s dalšími odkazy).

80. Soud rozhodl, že účinné vyšetřování by v zásadě mělo vést ke zjištění skutkového stavu věci a k identifikaci a případně potrestání odpovědných osob. Nejedná se o povinnost dosáhnout výsledku, ale o jeden z prostředků vyšetřování. Orgány musí podniknout přiměřené kroky, které mají k dispozici, aby zajistily důkazy týkající se skutku, jako jsou svědecké výpovědi a forenzní důkazy (viz rozsudek ze dne 28. 5. 2020 ve věci Z. proti Bulharsku, stížnost č. 39257/17, § 65).

81. Kromě toho, pokud vyšetřování vede k obžalobě před vnitrostátními soudy, procesní povinnosti týkající se údajného špatného zacházení se rozšiřují až do fáze soudního řízení. V takových případech musí řízení jako celek, včetně hlavního líčení, splňovat požadavky zákazu špatného zacházení (tamtéž, § 66). Soud již rozhodl, že bez ohledu na konečný výsledek řízení by ochranné mechanismy dostupné podle vnitrostátního práva měly v praxi fungovat způsobem umožňujícím prozkoumat podstatu konkrétního případu v přiměřené době (viz rozsudek ze dne 23. 1. 2014 ve věci W. proti Slovinsku, stížnost č. 24125/06, § 65).

82. Neexistuje však absolutní právo na dosažení trestního stíhání nebo odsouzení jakékoli konkrétní osoby, pokud nedošlo k zaviněným selháním při objasňování odpovědnosti pachatelů trestných činů (viz výše citovaný rozsudek ve věci Söderman, § 83).

83. Soud opakuje, že závazky, které státu vyplývají z článků 3 a 8 Úmluvy v případech údajného sexuálního zneužívání dětí, vyžadují respektování nejlepšího zájmu dítěte. Právo na lidskou důstojnost a psychickou integritu vyžaduje zvláštní pozornost tam, kde je dítě obětí násilí (viz rozsudek ze dne 26. 11. 2019 ve věci M. M. B. proti Slovensku, stížnost č. 6318/17, § 61, a rozsudek ze dne 20. 3. 2020 ve věci C. A. S. a C. S. proti Rumunsku, stížnost č. 26692 /05, § 82). Soud také zdůraznil, že je povinností států přijmout procesní pravidla zaručující a chránící svědectví dětí (viz rozsudek ze dne 18. 10. 2016 ve věci G. U. proti Turecku, stížnost č. 16143/10, § 73).

84. S ohledem na výše uvedené jsou státy povinny podle článků 3 a 8 uzákonit ustanovení kriminalizující pohlavní zneužívání dětí a uplatňovat je v praxi prostřednictvím účinného vyšetřování a stíhání s ohledem na zvláštní zranitelnost dětí, jejich důstojnost a jejich práva jakožto dětí a obětí (viz rozsudky ve věci Z. proti Bulharsku, § 70, a A. a B. proti Chorvatsku, § 112, oba citované výše). Tyto závazky vyplývají rovněž z dalších mezinárodních nástrojů, jako jsou mimo jiné Úmluva OSN o právech dítěte a Lanzarotská úmluva. Při výkladu výše uvedených závazků státu bude Soud brát ohled na příslušná pravidla a zásady mezinárodního práva, jakož i na nezávazné nástroje orgánů Rady Evropy (viz rozsudek velkého senátu ve věci Demir a Baykara proti Turecku, stížnost č. 34503/97, § 69 a 74, ESLP 2008, a rozsudek ve věci X. a ostatní proti Bulharsku, citovaný výše, § 179 a 192).

(b) Aplikace těchto principů na projednávanou věc

85. V projednávané věci není pochyb o tom, že údajné sexuální zneužívání stěžovatelky spadá do působnosti článků 3 a 8 Úmluvy, což vede k aktivaci pozitivních závazků státu použít trestněprávní ustanovení účinně trestající pohlavní zneužívání dětí a aplikovat je v praxi prostřednictvím účinného trestního vyšetřování a stíhání.

86. Není rovněž zpochybňováno, že trestní zákon zakazoval sexuální zneužívání uváděné stěžovatelkou a stanovil trestní stíhání odpovědných osob. Stěžovatelčina tvrzení skutečně vedla k zahájení trestního řízení podle příslušných ustanovení trestního zákoníku, trestnímu stíhání a soudnímu řízení s údajným pachatelem.

87. Soud tedy musí přezkoumat, zda aplikace trestněprávních ustanovení v praxi prostřednictvím trestního vyšetřování a stíhání byla vadná do té míry, že představovala porušení pozitivních závazků žalovaného státu podle článků 3 a 8 Úmluvy. Domnívá se, že trestněprávní mechanismy by měly být zavedeny tak, aby řešily zvláštní zranitelnost stěžovatelky jako malého dítěte, které se údajně stalo obětí sexuálního zneužívání ze strany svého otce, přičemž by se měl brát v úvahu především nejlepší zájem dítěte a to tak, aby byla poskytnuta ochrana jejím právům jakožto oběti trestného činu (viz výše uvedený rozsudek ve věci A. a B. proti Chorvatsku, § 121).

88. Při řešení této otázky Soud zohlední kritéria stanovená v mezinárodních nástrojích. Zejména poznamenává, že Lanzarotská úmluva, Směrnice Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem a příslušné směrnice EU stanoví řadu požadavků týkajících se zajišťování a uchovávání důkazů od dětí. Ačkoli Lanzarotská úmluva vstoupila v platnost pro Estonsko až po spáchání skutku v projednávané věci, ostatní relevantní nástroje obsahují ustanovení podobná ustanovením této úmluvy.

89. Soud se nezabývá údajnými chybami nebo ojedinělými opomenutími, ale pouze významnými nedostatky v řízení a příslušném rozhodovacím procesu, zejména těmi, které mohou narušit schopnost orgánů dostatečně zjistit okolnosti věci nebo se dotýkají odpovědné osoby (viz rozsudek velkého senátu ze dne 25. 6. 2020 ve věci S. M. proti Chorvatsku, stížnost č. 60561/14, § 320). Nemůže však nahrazovat vnitrostátní orgány při posuzování skutkových okolností případu ani nemůže rozhodovat o trestní odpovědnosti údajného pachatele (viz výše citovaný rozsudek X. a ostatní proti Bulharsku, § 186).

90. V projednávané věci se stížnost stěžovatelky týká procesních nedostatků v trestním řízení jako celku, včetně toho, že ji vyšetřovatel nepoučil o jejích procesních právech a povinnostech, a reakce Nejvyššího soudu na toto pochybení, které má za následek vyloučení její výpovědi a zproštění obžaloby údajného pachatele z procesních důvodů.

91. Soud poznamenává, že po obdržení obvinění ze sexuálního zneužívání dne 19. 3. 2012 úřady okamžitě zahájily trestní řízení. Stěžovatelka byla vyslechnuta ve stejný den jako oběť trestného činu. Další výslech se uskutečnil dne 16. 5. 2012. Výslechy prováděl vyšetřovatel specialista stejného pohlaví za přítomnosti psychologa. Stěžovatelku doprovázela její matka jako její zákonná zástupkyně. Rozhovory byly pořizovány na videozáznam, aby byla výpověď stěžovatelky uchována pro její případné použití v následném soudním řízení a aby bylo zajištěno respektování práv obviněného, který by s ní nemohl být přímo konfrontován.

92. Ani při jednom z těchto výslechů však stěžovatelka nebyla vyšetřovatelem poučena o jejím právu nevypovídat proti členovi své rodiny a o její povinnosti říkat pravdu, přestože takové poučení je vyžadováno trestním řádem.

93. Vyšetřující orgány dvakrát vyslechly údajného pachatele, který popíral jakékoli sexuální zneužívání své dcery, a nechaly u něj provést psychiatrické vyšetření. Jemu a jeho právnímu zástupci byly předloženy videozáznamy stěžovatelky a byla jim dána příležitost položit jí písemně otázky, kterou nevyužili.

94. Důkazy zajištěné během vyšetřování byly v roce 2013 považovány za dostatečné k obvinění otce stěžovatelky ze sexuálního zneužívání a zahájení soudního řízení.

95. Vzhledem ke svému nízkému věku nebyla stěžovatelka předvolána k soudu, jak doporučili znalci. Videozáznamy stěžovatelky pořízené ve fázi přípravného řízení byly provedeny při jednáních a hodnoceny jak soudem prvního stupně, tak odvolacím soudem. Obhajoba také mohla sledovat chování svědkyně při výslechu a zpochybnit spolehlivost jejích výpovědí. Mimo jiné pak argumentovala tím, že pořízené výpovědi byly nepřiměřeně ovlivněny matkou stěžovatelky, která při nich byla přítomna.

96. Na základě shromážděných důkazů, včetně výpovědí znalců a dalších svědků, soud prvního stupně shledal obvinění stěžovatelky ze sexuálního zneužívání za prokázaná a odsoudil jejího otce podle znění obžaloby. Odvolací soud sice rozsudek potvrdil, jeho rozhodnutí však nebylo jednomyslné. Jeden člen senátu podal svůj disent, v němž zpochybnil spolehlivost svědectví oběti, na níž bylo odsouzení založeno, a shledal, že svědectví bylo získáno v rozporu s procesními požadavky na poučení svědkyně o povinnosti říkat pravdu a o právu nevyprávět proti přímému příbuznému.

97. Následně Nejvyšší soud při prověřování dovolání obviněného zpochybňující jeho odsuzující rozsudek měl za to, že nepoučení stěžovatelky před jejími výslechy o její povinnosti říkat pravdu a jejím právu odmítnout vypovídat proti jejímu otci bylo natolik závažné, že její výpověď považoval za nepřijatelnou, i když byla v dané věci rozhodujícím důkazem. Vzhledem k tomu, že sporné opomenutí nebylo možné napravit postoupením věci soudům nižšího stupně a dětská oběť nemohla být vyslechnuta, vedlo vyloučení hlavních důkazů ke zproštění obžaloby obviněného.

98. Soud poznamenává, že v Estonsku se obecná pravidla stanovená zákonem pro výslech svědků vztahují také na dětské svědky. V praxi se však uznává, že při výslechu dětských svědků a poučení o jejich právech a povinnostech je třeba vzít v úvahu jejich věk a úroveň jejich porozumění.

99. V této souvislosti Soud poznamenává, že podle příslušných mezinárodních nástrojů by vyšetřování a trestní řízení měly být vedeny způsobem, který chrání nejlepší zájmy a práva dětí, přičemž tato ochrana vyžaduje přijetí ochranných a neinvazivních opatření pro dětské oběti v trestním řízení (viz např. článek 30 Lanzarotské úmluvy a vysvětlující zprávu k této úmluvě). V této souvislosti je důležité, aby státy přijaly procesní pravidla zaručující a chránící svědectví dětí (viz výše citovaný rozsudek ve věci G. U. proti Turecku, § 73).

100. V projednávané věci je nesporné, že vyšetřovatel při výslechu stěžovatelce jako dětské svědkyni v žádné formě ani předepsaným způsobem nedal požadované poučení související s vedením trestního řízení. Soud poznamenává, že celý trestní případ v podstatě spočíval na věrohodnosti stěžovatelčina svědectví. Nejvyšší soud však toto svědectví zcela vyloučil ze souboru důkazů z procesních důvodů souvisejících s tím, že vyšetřovatel neposkytl požadovaná poučení. Přestože poukázal i na další procesní nedostatky, zejména v rozsudcích soudů nižších stupňů, zjištěné selhání vyšetřovacích orgánů samo o sobě ke zproštění obžaloby postačovalo. Soud opakuje, že výklad a uplatňování vnitrostátního práva je především na vnitrostátních orgánech, zejména soudech. Úloha soudu se omezuje na zjištění, zda jsou účinky takového výkladu slučitelné s Úmluvou (viz mimo jiné rozsudek velkého senátu ze dne 22. 12. 2020 ve věci Selahattin Demirtaş proti Turecku (č. 2), stížnost č. 14305/17, § 249).

101. V projednávaném případě pochybení spočívající v neposkytnutí stěžovatelce, čtyřletému dítěti, poučení obecně vyžadovaná zákonem pro jakoukoli svědeckou výpověď a důsledky plynoucí z tohoto pochybení, jak shledal Nejvyšší soud, vedly k tomu, že stěžovatelčino svědectví se stalo nepoužitelným pro učinění závěru o trestní odpovědnosti obviněného. Vzhledem k tomu, že jeho odsouzení bylo v rozhodující míře založeno na svědecké výpovědi stěžovatelky, a protože nebylo možné napravit pochybení s tím spojené, musel být obviněný zproštěn obžaloby. Kromě otázky, zda lze taková poučení vůbec považovat za vhodná v případě, jako je tento, rozhodnutí Nejvyššího soudu v kombinaci s opomenutím vyšetřovatele podkopalo účinné vyšetřování údajně spáchaných trestných činů. Ten totiž s ohledem na nemožnost znovu projednat věc u soudu nižšího stupně nakonec nebyl schopen zjistit skutkový stav věci a rozhodnout o vině údajného pachatele ve věci samé.

102. Soud se domnívá, že pro účinnou ochranu práv dětí v souladu s mezinárodními standardy je nezbytné chránit jejich svědectví jak během vyšetřování v přípravném řízení, tak v průběhu soudního řízení. Estonské právo, pokud jde o poučení svědků, nerozlišuje mezi svědky podle jejich věku, a proto nestanoví výjimky ani zvláštní úpravu pro dětské svědky. Soud v této souvislosti poznamenává, že podle pokynů Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem, kde platí méně přísná pravidla pro poskytování svědectví nebo jiná opatření vstřícná k dětem, by taková opatření sama o sobě neměla snižovat přiznanou hodnotu svědectví nebo důkazu poskytnutého dítětem, aniž by bylo dotčeno jeho právo na obhajobu. V projednávané věci však bylo stěžovatelčino svědectví shledáno nepřijatelným právě z důvodu striktního použití procesních pravidel, která nerozlišovala mezi dospělými a dětmi. Soud znovu opakuje, že se nezabývá odpovědností žádného konkrétního vnitrostátního orgánu, protože to, co je předmětem sporu ve všech projednávaných případech, je mezinárodní odpovědnost státu [viz mimo jiné rozsudek ve věci Tarariyeva proti Rusku, stížnost č. 4353/03, § 85, ESLP 2006 XV (výňatky)].

103. S ohledem na výše uvedené Soud shledává, že v procesní odpovědi vnitrostátních orgánů na stěžovatelčino tvrzení o znásilnění a sexuálním zneužívání jejím otcem byly závažné nedostatky, kdy orgány dostatečně nezohlednily její zvláštní zranitelnost a odpovídající potřeby malého dítěte, aby jí jako údajné oběti sexuálních zločinů poskytly účinnou ochranu. Soud proto, aniž by se vyjádřil k vině obviněného, dochází k závěru, že způsob, jakým byly v projednávané věci realizovány trestněprávní mechanismy, jako celek vedoucí k vyřízení věci, byl vadný z procesních důvodů do té míry, že vady představují porušení pozitivních závazků žalovaného státu podle článků 3 a 8 Úmluvy.

104. Došlo tedy k porušení článků 3 a 8 Úmluvy.

II. APLIKACE ČLÁNKU 41 ÚMLUVY

105. Podle článku 41 Úmluvy:

“Jestliže Soud zjistí, že došlo k porušení Úmluvy nebo Protokolů k ní, a jestliže vnitrostátní právo dotčené Vysoké smluvní strany umožňuje pouze částečnou nápravu, přizná Soud v případě potřeby poškozené straně spravedlivé zadostiučinění.“

A. Náhrada újmy

106. Stěžovatelka uvedla, že utrpěla nemajetkovou újmu, ale stanovení výše náhrady ponechala na Soudu. Vláda se domnívala, že zjištění porušení by představovalo dostatečně spravedlivé zadostiučinění.

107. Soud uznává, že stěžovatelka utrpěla nemajetkovou újmu v důsledku vadného trestního řízení, kterou nelze nahradit pouze konstatováním porušení Úmluvy. Soud po svém posouzení na spravedlivém základě přiznává stěžovatelce 16.300 EUR jako náhradu nemajetkové újmy.

B. Náklady řízení

108. Stěžovatelka také požadovala 140 EUR jako náhradu nákladů řízení před vnitrostátními soudy.

109. Vláda se domnívala, že požadovaná částka je nepřiměřená.

110. Podle judikatury Soudu má stěžovatel nárok na náhradu nákladů a výdajů pouze v případě, že bylo prokázáno, že tyto náklady a výdaje byly skutečně a nezbytně vynaloženy a jsou přiměřené co do jejich výše. V tomto případě Soud s ohledem na dokumenty, které má k dispozici, a výše uvedená kritéria považuje za rozumné přiznat stěžovatelce požadovanou částku v plné výši.

C. Úroková sazba

111. Soud považuje za vhodné, aby výchozí úroková sazba byla založena na sazbě marginální zápůjční facility Evropské centrální banky, ke které by měly být připočteny tři procentní body.

VÝROK

Z těchto důvodů soud jednomyslně

1. *Prohlašuje*, že stížnost týkající se nedostatku účinného vyšetřování údajného sexuálního zneužívání stěžovatelky je přijatelná;

2. *Rozhoduje*, že došlo k porušení článků 3 a 8 Úmluvy;

3. *Rozhoduje*,

a) že žalovaný stát má zaplatit stěžovatelce do tří měsíců ode dne nabytí právní moci rozsudku v souladu s článkem 44 odst. 2 Úmluvy následující částky:

(i.) 16.300 EUR (šestnáct tisíc tři sta euro), a případnou částku daně, z titulu nemajetkové újmy;

(ii.) 7.140 EUR (sedm tisíc sto čtyřicet euro), a případnou částku daně, z titulu náhrady nákladů a výdajů spojených se soudním řízením;

b) že od uplynutí výše uvedené lhůty tří měsíců až do zaplacení bude stanovená částka navyšována o prostý úrok se sazbou rovnající se sazbě marginální zápůjční facility Evropské centrální banky platné v tomto období, zvýšené o tři procentní body.

(zpracoval Mgr. Josef Zelinka)